

Dr Zygmunt Dudek

Centralne Biuro Śledcze Policji

Policja wobec problemu przemocy w rodzinie

Police against the problem of domestic violence

Streszczenie

W artykule autor przedstawił rolę Policji w zapobieganiu przemocy w rodzinie oraz ukazał narzędzia, jakimi posługują się funkcjonariusze tej formacji w celu skutecznego zwalczania tego typu przestępczości. Szczególną rolę w realizacji tych zadań odgrywa procedura tzw. „Niebieskiej Karty”, która pozwala na szybkie ujawnianie i eliminowanie zagrożeń wynikających ze stosowania przemocy fizycznej i psychicznej sprawców wobec osób najbliższych.

Słowa kluczowe: Policja, przemoc, rodzina, „Niebieska Karta”.

Abstract

In this article the author presented the role of police in counteracting acts of domestic violence as well as the tools which can be used by police officers to fight effectively against this type of criminal behaviour. Procedure of so-called “Blue Card” plays a special role in accomplishing these aims and quickly allows to disclose and eliminate dangers, both physical and mental, resulting from domestic violence.

Keywords: police, violence, family, “Blue Card”.

Wprowadzenie

Rodzina jako najmniejsza komórka społeczna i najważniejsza instytucja w życiu człowieka stanowi wartościowe środowisko socjalizacyjne i wychowawcze dla swoich członków, którzy winni odnajdywać w niej oparcie, poczucie bezpieczeństwa oraz źródło zaspakajania fundamentalnych potrzeb. Aby wszystkie te procesy przebiegały prawidłowo, życie rodzinne opierać musi się na zrozumieniu, zaufaniu oraz szacunku i miłości. Alkohol, inne używki czy uzależnienie od hazardu to tylko przykładowe czynniki dezorganizujące wzajemne relacje członków rodziny, przez które nie jest ona w stanie wypełniać podstawowych zadań społecznych. Przyczyniają się one również w znacznym stopniu do przejawiania zachowań agresywnych przez osoby dotknięte tymi nałogami. Nie są to oczywiście jedyne okoliczności implikujące przemoc w rodzinie. Zwrócić należy również uwagę na uwarunkowania wewnętrzne w postaci chociażby chorób psychicznych i zaburzeń osobowości czy

zewewnętrzne, jakimi może być zła sytuacja ekonomiczna, brak zatrudnienia czy też podatność na niewłaściwe wzorce przekazane przez najbliższe otoczenie.

Od dłuższego czasu przemoc w rodzinie jest jednym z głównych tematów poruszanych w mediach i szeroko pojętej dyskusji społecznej. Nie jest ona obecnie utożsamiana wyłącznie ze stosowaniem przemocy fizycznej mężczyzny wobec kobiety czy dzieci. Zwraca się bowiem uwagę również na tzw. przemoc psychiczną, a także fakt, że zachowania agresywne mogą dotyczyć także mężczyzn ze strony kobiet. Zdarzają się również przypadki znęcania się fizycznego czy psychicznego w stosunku do rodziców, dziadków bądź innych starszych członków rodziny¹. Skala tego zjawiska skutkuje koniecznością wdrażania adekwatnych sposobów zapobiegania i przeciwdziałania tej patologii, która może dotknąć obecnie każdą rodzinę, niezależnie od statusu społecznego i jej modelu.

W Polsce jedną z głównych służb, która powołana została do pełnienia pieczy nad bezpieczeństwem obywateli i porządkiem publicznym, jest Policja. Funkcjonariusze tej formacji w ramach obowiązków służbowych interweniują w różnych sytuacjach kryzysowych, w tym w odniesieniu do osób stosujących przemoc wobec członków rodziny. Z uwagi na fakt, że policjanci podejmując interwencje wobec sprawców przemocy domowej wkraczają w intymne sfery życia rodziny, to czynności służbowe tego typu należą do jednych z najtrudniejszych. Podkreślić należy, że bez pomocy funkcjonariuszy Policji najczęściej nie ma możliwości wyeliminowania związanych z tym problemów. Z tego też powodu istotne jest, aby funkcjonariusze podejmujący interwencje związane z przemocą domową byli doświadczeni i stanowczy, a czynności przez nich wykonywane dostosowane były do charakteru i skali konkretnego zdarzenia, a także uwzględniały sytuację rodzinną osób nim objętych.

Przemoc jako znamię zachowania przestępnego – kilka uwag

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej: „Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych [...]. Wolność człowieka podlega ochronie prawnej. Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje”². Przytoczone artykuły podkreślają, że wobec nikogo nie wolno stosować przemocy ani przymusu, tym bardziej nie można dopuszczać do powstawania i trwania zjawiska przemocy, w tym przemocy w rodzinie.

¹ Zob. więcej: D. Kielb-Grabarczyk, *Ludzie starzy jako osoby doznające przemocy i jako jej sprawcy* [w:] *Przemoc w rodzinie – ujęcie interdyscyplinarne*, red. Ł. Wirkus, P. Kozłowski, Kraków 2017, s. 161–179; E. Kramkowska, *Człowiek stary jako ofiara przemocy w rodzinie*, Gdańsk 2016.

² Art. 32 i 31 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

Przemoc w rodzinie nie jest zjawiskiem nowym, ale dopiero od kilkunastu lat dostrzeganym, przy czym – co ciekawe – już na początku XIX w. podjęto próby jego penalizacji³. Pozytywnie należy ocenić fakt, że agresja wobec członków rodziny nie jest już tematem tabu, marginalizowanym do wewnętrznego problemu danej rodziny nim dotkniętej. Stosownie do obowiązujących regulacji prawnych w Polsce przemoc wobec osób najbliższych, zależnych czy nieporadnych jest przestępstwem ściganym z urzędu.

Występek znęcania się nad wymienionymi osobami ujęty został w rozdziale XXVI pt. *Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece*⁴. Z uwagi na zakres i przedmiot niniejszego opracowania, koncentrujący się na penalizowanym stosowaniu przemocy wobec członków rodziny, szerzej omówiono właśnie znamiona tego występkę stypizowanego w art. 207 k.k. stanowiącego, że:

§1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§1a. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą nieporadną ze względu na jej wiek, stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§2. Jeżeli czyn określony w §1 lub 1a połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§3. Jeżeli następstwem czynu określonego w §1–2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12⁵.

Przestępstwo to polega na znęcaniu się psychicznym lub fizycznym nad pokrzywdzoną osobą. Znęcanie fizyczne może polegać m.in. na biciu, rzucaniu przedmiotami, głodzeniu, odmawianiu pożywienia czy napojów, zmuszaniu do przebywania na zimnie, poleceniu wykonywania upokarzających czynności, wyrzucaniu

³ Kodeks karzący Królestwa Polskiego z 1818 r. przewidywał odpowiedzialność za nadużycie tzw. karności domowej przez opiekuna, małżonka, nauczyciela, gospodarza, rzemieślnika, profesjonalistę i handlarza; zob. A. Ratajczak, *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*, Warszawa 1980, s. 117; zob. również H.D. Sasal, *Niebieskie karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 2006, s. 11.

⁴ Pozostałymi występkiem, stypizowanymi w rozdziale XXVI kodeksu karnego, skierowanymi przeciwko rodzinie jest: bigamia określona w art. 206 k.k. (czyn ten polega na zawarciu kolejnego związku małżeńskiego, pomimo pozostawania już w formalnym związku małżeńskim); ułatwianie i nakłanianie najbliższego małoletniego do spożywania alkoholu, określone w artykule 208 k.k.; uchylanie się od łożenia na utrzymanie najbliższych, ujęte w art. 209 k.k. (który to czyn potocznie zwany jest niealimentacją); porzucenie wbrew obowiązкови troszczenia się o małoletniego poniżej 15 roku życia albo o osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, określone w art. 210 k.k.; uprowadzenie małoletniej osoby najbliższej wbrew woli osoby, która sprawuje nad nią opiekę, penalizowane w art. 211 k.k. oraz organizowanie nielegalnych adopcji w celu osiągnięcia korzyści majątkowych ujęte w art. 211a k.k.

⁵ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2017 r., poz. 2204 j.t. z późn. zm.).

z domu, wrywaniu włosów, przypalaniu papierosem. Znęcanie psychiczne zaś przejawiać może się w wyzywaniu słowami powszechnie uznanymi za obelżywe, wyszydzaniu, upokarzaniu, znieważaniu, straszaniu, kierowaniu gróźb karalnych, sprowadzaniu do mieszkania osób nieakceptowanych przez domowników (np. prostytutki czy przestępców), systematycznym upijaniu się, dokonywaniu kradzieży wspólnego mienia i przeznaczaniu pieniędzy na alkohol⁶. Występek znęcania się nad osobami wymienionymi przez ustawodawcę w cytowanym artykule nie musi być zachowaniem wieloczynowym, charakteryzującym się powtarzalnością oraz systematycznością określonych czynności. Może być on ograniczony do jednego zdarzenia zwartego czasowo i miejscowo, o dużej intensywności w zadawaniu cierpień fizycznych i psychicznych⁷.

Definicji przemocy jest wiele i jest też ona w różnorodny sposób określana, w zależności od tego, na potrzeby jakiej dziedziny nauki bądź w jakim celu jest formułowana. W związku z tym definicje te będą nieznacznie różnić się między sobą⁸. W języku potocznym „termin ten można zastąpić takimi pojęciami, jak: brutalność, okrucieństwo, przestępczość. W literaturze przemoc jest bardzo często używana jako synonim agresji”⁹. Określenia te nie są jednak przydatne na gruncie prawa karnego, gdyż sensu tego zjawiska upatrywać należy w działaniu sprawcy w ścisłym powiązaniu z zachowaniem osoby, przeciwko której działanie to jest skierowane¹⁰.

W polskim prawodawstwie można odnaleźć najbardziej szczegółową definicję przemocy w rodzinie sformułowaną w art. 2 Ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zgodnie z którym przemoc w rodzinie to jednorazowe lub powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym

⁶ Komentarz aktualizowany do art. 207 Kodeksu karnego – Marek Mozgawa, Lex/el., 2018.

⁷ Por. A. Mazurek, *Odpowiedzialność karna za podżeganie lub pomocnictwo do samobójstwa oraz doprowadzenie do zamachu samobójczego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1980, nr 1, s. 73; por. także: J. Bafia, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977, s. 424.

⁸ Przywołać można m.in. definicję H.D. Sasal, która zjawisko przemocy określa jako „zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste, powodując cierpienie i szkody”; zob. H.D. Sasal, *Niebieskie karty...* s. 19–20. Warto również przywołać definicję używaną w kryminologii, która określa przemoc jako rzeczywiste użycie siły fizycznej wobec człowieka lub groźbę jej użycia, jeżeli zamiar sprawcy obejmuje spowodowanie szkód fizycznych w postaci śmierci lub uszkodzenia ciała, bez względu na to, czy działanie sprawcy stanowiło cel sam w sobie, czy też miało charakter instrumentalny; zob. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2006, s. 262.

⁹ J. Cichła, *Formy pomocy ofiarom przemocy w rodzinie w kontekście teorii i doświadczeń praktycznych* [w:] *Wybrane aspekty przemocy. Diagnoza i profilaktyka*, red. R.M. Ilnicka, J. Cichła, Toruń 2009, s. 108.

¹⁰ Więcej na ten temat zob. T. Hanausek, *Przemoc jako forma działania przestępczego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Prawnicze”, z. 24, Kraków 1966.

lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą¹¹. Definicja ta wielopłaszczyznowo ujmuje ten problem społeczny, nie skupiając się jedynie na jego wąskim znaczeniu, czyli aspekcie fizycznym.

Zadania poszczególnych resortów i służb – w tym Policji – na rzecz przeciwdziałania przemocy określone zostały w *Krajowym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie na lata 2014–2020*. Został on przyjęty uchwałą Rady Ministrów nr 76/2014 z 24 kwietnia 2014 r. Program zakłada działania Policji w następujących obszarach: ochrony i pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie; oddziaływania na osoby stosujące przemoc w rodzinie; podnoszenia kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Ustawa o Policji¹² wśród zadań eksponuje to związane z ochroną życia i zdrowia obywateli oraz inicjowaniem i organizowaniem działań zapobiegających popełnianiu przestępstw i wykroczeń. Oznacza to, że Policja w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie ma do odegrania istotną rolę i często od skuteczności interwencji jej funkcjonariuszy zależy, czy pomoc udzielona pokrzywdzonym będzie skuteczna. Szczególne zadanie spoczywa na dzielnicowych, którzy z racji powierzonych im obowiązków są funkcjonariuszami „pierwszego kontaktu” dla obywatela. Dzielnicowi realizują bowiem zadania profilaktyki społecznej, m.in. przeciwdziałając przemocy w rodzinie¹³. Ponadto funkcjonariusze ci powinni kontaktować się z osobami – potencjalnymi ofiarami przemocy domowej – w celu wskazania im właściwych sposobów zapobieżenia zagrożeniom. Niejednokrotnie dla ofiar przemocy w rodzinie to dzielnicowi są jedynym wsparciem i źródłem informacji odnośnie tego, gdzie w przypadku pokrzywdzenia przemocą szukać pomocy. Nie bez znaczenia jest tu również fakt, że dzielnicowi obejmują swoim działaniem określone grupy mieszkańców, kontaktując się z nimi bezpośrednio, co pozwala na budowanie wzajemnego zaufania.

W przypadku gdy zostanie wszczęte postępowanie przygotowawcze, dotyczące przestępstw związanych z przemocą w rodzinie, ważne zadanie spoczywa na funkcjonariuszach pionów dochodzeniowo-śledczych Policji. Ogromne znaczenie ma zarówno przestrzeganie przez funkcjonariusza takich procesowych zasad, jak bezstronność, domniemanie niewinności, prawo do złożenia skargi, prawo do obrony, informowanie uczestników procesu o ich uprawnieniach, jak i wykazywanie się rozważą w ocenie zachowania poszczególnych uczestników zdarzenia objętego tym postępowaniem¹⁴.

¹¹ Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1390 j.t. z późn. zm.).

¹² Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 1990 r., nr 30, poz. 179).

¹³ §36 Zarządzenia nr 5 Komendanta Głównego Policji z 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych (Dz.U. KGP z 20 czerwca 2016 r., poz. 26).

¹⁴ Tamże, s. 54.

Policja może być wzywana na miejsce zdarzenia telefonicznie lub osobiście, zarówno przez ofiary przemocy, jak i świadków przemocy, jak np. sąsiadów, członków rodziny czy znajomych rodziny. Do zadań policjanta przyjmującego zgłoszenie należy jak najszybsze zebranie jak najdokładniejszych, w miarę możliwości, informacji o zdarzeniu. Priorytetem interweniujących policjantów jest zapewnienie bezpieczeństwa ofiarom przemocy domowej. Jeżeli sprawca działał pod wpływem alkoholu i może zagrażać życiu lub zdrowiu członków swojej rodziny, winien zostać obligatoryjnie zatrzymany. Osoba taka zwolniona zostaje po wytrzeźwieniu i przeprowadzeniu z nią rozmowy profilaktyczno-ostrzegawczej, mającej na celu uświadomienie niewłaściwości popełnionego czynu, poinformowanie o przepisach prawnych i konsekwencjach dalszego ich naruszania. Jeżeli na miejscu interwencji przebywają dzieci, a funkcjonariusz Policji stwierdzi brak możliwości sprawowania nad nimi odpowiedniej opieki, należy rozważyć opcję umieszczenia ich w placówce opiekuńczej.

Należy również podkreślić, że przy tego typu interwencjach może dojść do sytuacji, w której konieczne jest użycie przez funkcjonariuszy środków przymusu bezpośredniego¹⁵. W takich wypadkach interweniujący policjanci winni zawsze uwzględniać szczególny charakter tego typu zdarzeń i osób biorących w nich udział, niejednokrotnie małoletnich.

Obraz przestępczości w rodzinie na podstawie statystyk policyjnych

Policja nie tylko rozpoznaje, kwalifikuje i rejestruje przestępstwa, podejmuje różnorodne decyzje dotyczące czynów i osób w toku postępowania przygotowawczego, lecz także gromadzi o nich informacje i systematycznie je opracowuje¹⁶. Ze względu na różnice pomiędzy przestępczością rzeczywistą a zarejestrowaną można przypisać oficjalnym statystykom przestępczości charakter ogólnoorientacyjny¹⁷. Statystyki policyjne nie ukazują rozmiarów rzeczywistej przestępczości, podobnie jak statystyki sądowe nie odzwierciedlają struktury rzeczywistej przestępczości. Mimo tego rodzaju zastrzeżeń, można jednak ustalić pewne fakty dotyczące

¹⁵ Aktem regulującym zasady stosowania środków przymusu bezpośredniego jest Ustawa z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 628 j.t. z późn. zm.).

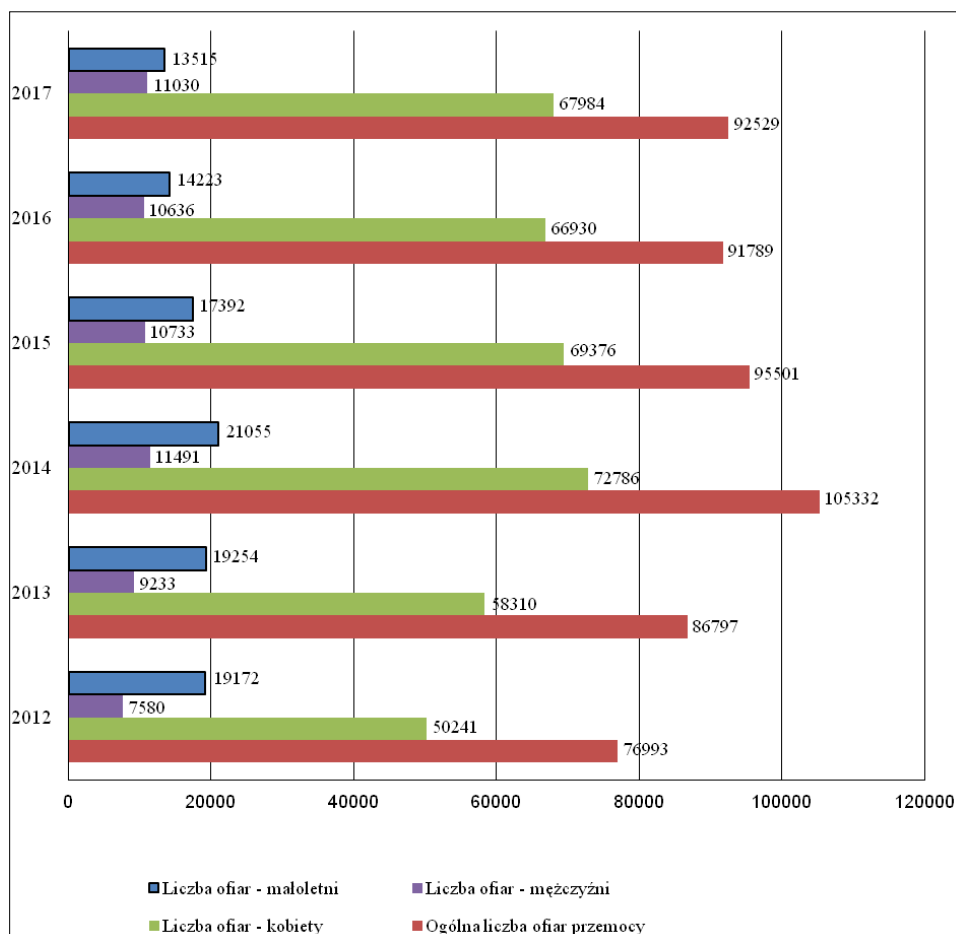
¹⁶ J. Błachut, *Przestępczość rejestrowana w latach 2000–2002* [w:] *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2007, s. 37.

¹⁷ Na problem nieadekwatności danych statystycznych dotyczących przestępczości do jej rzeczywistego rozmiaru zwracał uwagę J.B. Mays, szeroko opisując czynniki wpływające na tego typu rozbieżności, wskazując m.in. na zmiany w przepisach prawnych, nastawienie społeczeństwa do poszczególnych rodzajów przestępstw czy istnienie tzw. „ciemnej liczby przestępstw”; zob. J.B. Mays, *Crime and the social structure*, London 1963, s. 20–38.

przemocy domowej zarejestrowane w statystykach policyjnych. Statystyki te są bowiem użyteczne, stanowiąc cenne źródło wiedzy i informacji na temat określonych zachowań społecznych.

Analiza danych statystycznych w zakresie działań podjętych przez Policję wobec przemocy w rodzinie pozwala zdiagnozować skalę tego problemu oraz wdrażać odpowiednie środki mające na celu niwelację zjawisk negatywnych powstających w tym obszarze.

Liczba ofiar przemocy w rodzinie odnotowywana przez Policję od 2012 do 2017 r. wynosiła od 76 933 w 2012 r. do 105 332 w 2014 r. Od roku 2015 stwierdzono zmniejszenie liczby pokrzywdzonych przemocą domową. Wyniki prezentuje wykres 1.

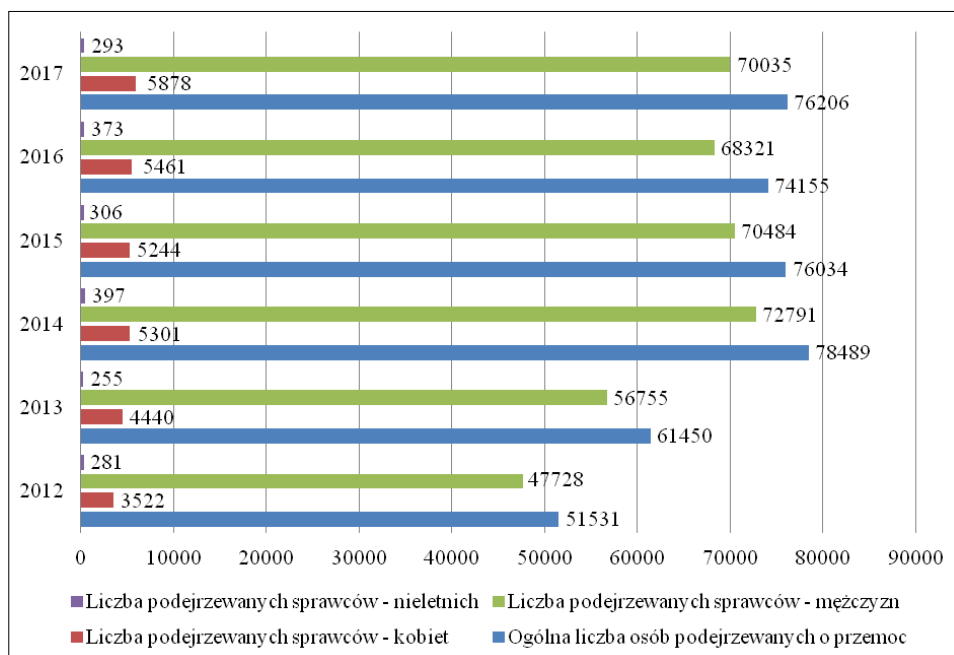

**Wykres 1. Ogólna liczba ofiar przemocy z podziałem na kategorie:
kobiety – mężczyźni – dzieci**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze strony: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 25.09.2018).

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że są to dane dotyczące ujawnionych pokrzywdzonych, przy czym istnieje tzw. „ciemna liczba” przestępstw, tj. takich, które zostały faktycznie popełnione, lecz nie zostały ujawnione przez organy ścigania, a w konsekwencji nie ujęto ich w statystykach. Wynika to w znacznej mierze z nadal obecnego wśród społeczeństwa przekonania, że przemoc w rodzinie jest tematem wstydliwym, a nawet w pewnym zakresie zawinionym przez samego pokrzywdzonego.

Analiza dynamiki ujawnionej ogólnej liczby ofiar przemocy z podziałem na kategorie: kobiety – mężczyźni – dzieci pozwala na konstatację, że osobami najczęściej doświadczonymi przemocą w rodzinie są kobiety, w dalszej kolejności małoletni, a najrzadziej mężczyźni.

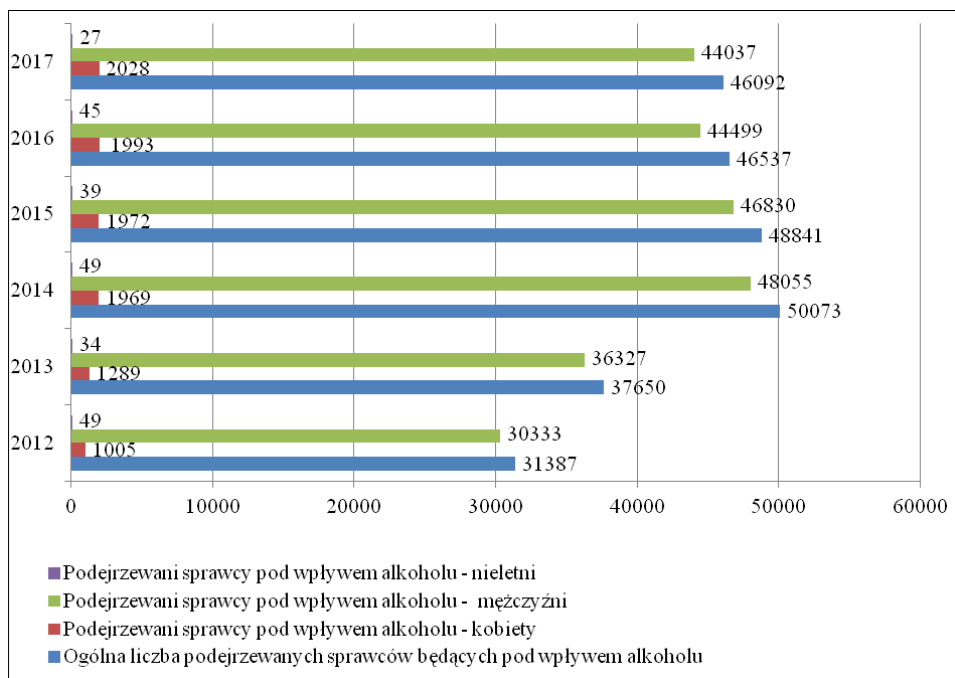

Wykres 2. Ogólna liczba osób podejrzanych o stosowanie przemocy w rodzinie z podziałem na kategorie: kobiety – mężczyźni – dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze strony: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 25.09.2018).

Policja jest najliczniejszą służbą powołaną do ochrony bezpieczeństwa obywateli, i to na niej spoczywa główny ciężar zainicjowania i prowadzenia postępowań przygotowawczych związanych z popełnieniem czynów karalnych na osobach najbliższych. Funkcjonariusze tej formacji w codziennej służbie niejednokrotnie

interwenują w sytuacjach będących dramatami rodzin doświadczonych tego typu przestępczością. Przesłanką wszczęcia postępowania przygotowawczego w sprawie przemocy w rodzinie, jak i w każdej innej sprawie karnej, jest uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Tak określona przez ustawodawcę podstawa wszczęcia postępowania karnego prowadzi do następujących wniosków. Przede wszystkim, aby doszło do zainicjowania dochodzenia lub śledztwa, ustawodawca nie wymaga pewności, że popełniono przestępstwo, konieczne jest natomiast, aby podejrzenie to było uzasadnione¹⁸.

Wykres 3. Ogólna liczba osób podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie będących pod wpływem alkoholu z podziałem na kategorie: kobiety – mężczyźni – dzieci

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze strony: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html> (dostęp: 25.09.2018).

Wykres 2 dotyczy liczby osób, wobec których skierowano zawiadomienia o tego typu przestępstwie bądź w odniesieniu do których taka informacja dotarła do organu ścigania w następstwie własnych czynności wykrywczych. Zaznaczyć należy, że dane te nie różnicują sprawców, wobec których wdrożone

¹⁸ K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2003, s. 400.

zostało postępowanie karne czy też tych skazanych wyrokami sądowymi. Analiza przedstawionych danych prowadzi do wniosku, który w przypadku przestępstw przeciwko rodzinie z użyciem przemocy nie jest zaskakujący, że liczba podejrzewanych sprawców mężczyzn jest przeważająca w porównaniu z liczbą podejrzewanych sprawców kobiet.

Nie ulega wątpliwości, że istotnym katalizatorem przemocy domowej jest alkohol bądź inne używki, w ostatnim czasie w szczególności środki zastępcze, powszechnie zwane „dopalaczami”. Wykres 3 obrazuje skalę tego problemu, przy uwzględnieniu czynnika, jakim jest alkohol, w rozbiciu na sprawców: mężczyzn, kobiety i nieletnich.

Problem alkoholizmu w polskim społeczeństwie w większym stopniu dotyczy mężczyzn niż kobiet¹⁹, co odzwierciedla również wykres 3.

Niebieska Karta

Historia „Niebieskich Kart” sięga 1994 r., kiedy to dokonał się przełom w podejściu do problematyki przemocy w rodzinie²⁰. Wtedy to po raz pierwszy pojawił się termin „Niebieska Karta”, a sama nazwa prawdopodobnie wywodzi się od koloru uniformu policyjnego, gdyż Policja była jednym z głównych podmiotów biorących udział w pracach nad jej powstaniem. Policja była również pierwszym realizatorem nowo powstałej procedury, która jako program pilotażowy była wykorzystywana przez funkcjonariuszy Komendy Stołecznej Policji – III Komendzie Rejonowej Policji Warszawa-Ochota²¹.

Pilotaż ten przebiegał w dwóch etapach. W pierwszym, trwającym dwa tygodnie, praca polegała na wspólnych interwencjach policjanta oraz tzw. „obserwatora” z zespołu przygotowanego przez Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, podczas których obserwowano stopień przydatności dokumentacji, sprawność jej zastosowania, reakcję osób uczestniczących w zdarzeniu. W drugim, trwającym trzy tygodnie, kontynuowano wspólną pracę służb patrolowych i „obserwatorów”, przy użyciu zweryfikowanych formularzy, a nadto z udziałem pracownika pomocy społecznej przeprowadzono wizyty dzielnicowych w domach niektórych pokrzywdzonych²².

¹⁹ Z niepokojem jednak odnotować trzeba, że liczba kobiet nadużywających alkoholu w Polsce systematycznie wzrasta, zob. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Rekomendacje 2018. Analizy, badania, raporty, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty> (dostęp: 23.09.2018).

²⁰ Zob. H.D. Sasal, *Niebieskie karty...*, s. 9–10.

²¹ Pilotaż miał miejsce w okresie marzec – maj 1997 r.

²² J. Kosińska, *Wartość dowodowa Niebieskiej Karty w postępowaniu dowodowym* (dostęp: 26.09.2018).

Można zatem sądzić, że nazwa procedury „Niebieska Karta” powstała przy ścisłej współpracy Komendy Głównej Policji, Komendy Stołecznej Policji oraz Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych²³.

Na mocy zarządzenia Komendanta Głównego Policji z 10 listopada 1998 r.²⁴ „Niebieska Karta” weszła do użytku służbowego Policji. W wyniku zmian, jakie wprowadziła ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy, Komendant Główny Policji wydał nowe zarządzenie nr 162 z 18 lutego 2008 r.²⁵, w którym najistotniejszą zmianą było zniesienie konieczności uzyskiwania przez podmiot realizujący procedurę „Niebieskiej Karty” zgody od osoby pokrzywdzonej na przekazanie informacji o przemocy występującej w jej rodzinie innym instytucjom działającym w ramach systemu przeciwdziałania temu zjawisku. Wytyczne Komendanta Głównego do zarządzenia nr 162/2008 obligowały funkcjonariusza Policji, realizującego procedurę „Niebieskiej Karty”, do przesyłania informacji do Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej lub Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej o każdym przypadku wdrożenia tej procedury, jak też o kolejnych przypadkach eskalacji przemocy w rodzinie objętej procedurą.

Obecnie procedurę „Niebieskiej Karty” reguluje Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r.²⁶, które między innymi rozszerza grono podmiotów uprawnionych do wszczynania tej procedury oraz ujednolica wzór formularza związanego z nią dokumentu. Trzy miesiące później od wejścia w życie wymienionej ustawy, w grudniu 2011 r., Komendant Główny Policji podpisał wytyczne nr 2 w sprawie sposobu postępowania funkcjonariuszy Policji podczas realizacji nowej procedury „Niebieskiej Karty”²⁷. Celem wydania przywołanych wytycznych było wyjaśnienie treści aktów normatywnych oraz wskazanie instruktażu na temat sposobu ich stosowania²⁸.

Zasadniczym celem interwencji Policji w sytuacji przemocy domowej w ramach „Niebieskiej Karty” jest:

²³ Szerzej zob. A. Banaś, *Procedura interwencyjna „Niebieskie Karty” u podstaw systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie* [w:] *Przemoc w rodzinie. Pomoc, interwencja, wsparcie społeczne*, red. A. Witkowska-Paleń, Tychy 2016, s. 86–87.

²⁴ Zarządzenie nr 25/98 Komendanta Głównego Policji z 10 listopada 1998 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP 1998, nr 7, poz. 37).

²⁵ Zarządzenie nr 162 Komendanta Głównego Policji z 18 lutego 2008 r. w sprawie metod i form wykonywania przez Policję zadań w związku z przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP 2008, nr 4, poz. 30).

²⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieska Karta” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. 2011, nr 209, poz. 1245).

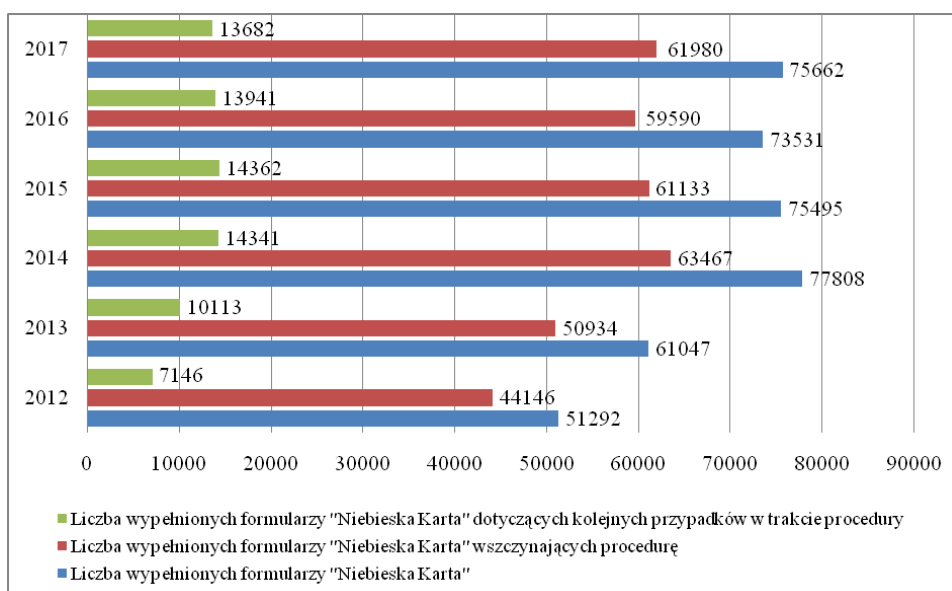
²⁷ Wytyczne nr 2 Komendanta Głównego Policji z 7 grudnia 2011 r. w sprawie sposobu postępowania policjantów podczas realizacji procedury „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP 2011, nr 10, poz. 77).

²⁸ D. Przygoda, *Procedura interwencji służb w sytuacji przemocy w rodzinie*, „Niebieska Linia” 2014, nr 4, s. 27.

- 1) udzielanie osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, niezbędnej pomocy, w tym pierwszej pomocy;
- 2) organizowanie niezwłocznego dostępu do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- 3) podjęcie, w razie potrzeby, innych niezbędnych czynności zapewniających ochronę życia, zdrowia i mienia osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, łącznie z zastosowaniem na podstawie odrębnych przepisów w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, środków przymusu bezpośredniego i zatrzymania;
- 4) przeprowadzenie, o ile jest to możliwe, z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, rozmowę, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, oraz wezwanie osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego;
- 5) przeprowadzenie na miejscu zdarzenia, w przypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowych w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa;
- 6) podjęcie działań mających na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym występować w rodzinie, w szczególności składanie systematycznych wizyt sprawdzających stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą.

Aby zobrazować skalę problemu związanego z zachowaniami objętymi procedurą „Niebieskiej Karty” w zakresie działań podjętych przez Policję, warto przeanalizować dane dotyczące realizacji tej procedury z uwzględnieniem etapów jej wdrażania (wykres 4).

Analiza zestawienia (por. wykres 4) pozwala na stwierdzenie, że we wskazanych latach liczba wypełnionych przez Policję formularzy „Niebieskiej Karty” wszczynających tę procedurę po raz pierwszy w odniesieniu do danej rodziny była znacznie wyższa od przypadków kolejnych interwencji funkcjonariuszy w ramach tej procedury. Można zatem postawić tezę, że w większości sytuacji ujawnionej przemocy domowej podjęcie przez Policję czynności w ramach „Niebieskiej Karty” zapobiegło tego typu aktom w przyszłości.

Wykres 4. Dane dotyczące realizacji przez Policję procedury „Niebieskiej Karty” w latach 2012–2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych ze strony: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzynie/50863,Przemoc-w-rodzynie.html> (dostęp: 25.09.2018).

Zakończenie

Dostrzeżenie samego problemu przemocy w rodzinie jest pierwszym, najistotniejszym krokiem do skutecznego przeciwdziałania temu zjawisku. Nie można go lekceważyć ani marginalizować, ponieważ każda forma przemocy jest atakiem na podstawowe prawa człowieka, a występowanie jej w rodzinie, która z definicji ma być bezpiecznym środowiskiem dla wszystkich jej członków, jest szczególnie naganne i wymaga zdecydowanych reakcji. W przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie Policja odgrywa znaczącą rolę – bardzo często to od skuteczności interwencji jej funkcjonariuszy zależy, czy pomoc udzielana przez inne służby będzie efektywna.

Procedura „Niebieskiej Karty” sama w sobie stanowi ważne narzędzie służące do przeciwdziałania domowej przemocy, niezależnie od tego, że nie każda interwencja Policji podjęta w tym trybie skutkuje wszczęciem postępowania karnego przeciwko sprawcy. Stanowi ona zatem swoiste narzędzie kontroli, a jednocześnie prewencji, a także jest dla ofiar przemocy formą zintegrowanej pomocy różnych instytucji państwowych. Istotne jest zatem, aby działania Policji kojarzyły się przede wszystkim z ochroną bezpieczeństwa człowieka, a zaufanie do tej formacji wciąż wzrastało.

Bibliografia

- Bafia J., Siewierski M., *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1977.
- Banaś A., *Procedura interwencyjna „Niebieskie Karty” u podstaw systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie* [w:] *Przemoc w rodzinie. Pomoc, interwencja, wsparcie społeczne*, red. A. Witkowska-Paleń, Tychy 2016.
- Błachut J., *Przestępczość rejestrowana w latach 2000–2002* [w:] *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2007.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 2006.
- Cichła J., *Formy pomocy ofiarom przemocy w rodzinie w kontekście teorii i doświadczeń praktycznych* [w:] *Wybrane aspekty przemocy. Diagnostyka i profilaktyka*, red. R.M. Ilnicka, J. Cichła, Toruń 2009.
- Hanausek T., *Przemoc jako forma działania przestępczego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, Kraków 1966.
- Kiełb-Grabarczyk D., *Ludzie starzy jako osoby doznające przemocy i jako jej sprawcy* [w:] *Przemoc w rodzinie – ujęcie interdyscyplinarne*, red. nauk. Ł. Wirkus, P. Kozłowski, Kraków 2017.
- Kramkowska E., *Człowiek stary jako ofiara przemocy w rodzinie*, Gdańsk 2016.
- Marszał K., Stachowiak S., Zgryzek K., *Proces karny*, Katowice 2003.
- Mays J.B., *Crime and the social structure*, London 1963.
- Mazurek A., *Odpowiedzialność karna za podżeganie lub pomocnictwo do samobójstwa oraz doprowadzenie do zamachu samobójczego*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1980, nr 1.
- Przygoda D., *Procedura interwencji służb w sytuacji przemocy w rodzinie*, „Niebieska Linia” 2014, nr 4.
- Ratajczak A., *Przestępstwa przeciwko rodzinie, opiece i młodzieży w systemie polskiego prawa karnego*, Warszawa 1980.
- Sasał H.D., *Niebieskie karty. Przewodnik do procedury interwencji wobec przemocy w rodzinie*, Warszawa 2006.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 1990, nr 30, poz. 179).
- Ustawa z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2017 r., poz. 2204 j.t. z późn. zm.).
- Ustawa z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2015 r., poz. 1390 j.t. z późn. zm.).
- Ustawa z 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2013 r., poz. 628 j.t. z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieska Karta” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. 2011, nr 209, poz. 1245).
- Zarządzenie nr 25/98 Komendanta Głównego Policji z 10 listopada 1998 r. w sprawie sposobu przeprowadzania interwencji domowej wobec przemocy w rodzinie pod nazwą „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP 1998, nr 7, poz. 37).
- Zarządzenie nr 162 Komendanta Głównego Policji z 18 lutego 2008 r. w sprawie metod i form wykonywania przez Policję zadań w związku z przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP 2008, nr 4, poz. 30).

Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych (Dz.U. KGP z 20 czerwca 2016 r., poz. 26).

Wytyczne nr 2 Komendanta Głównego Policji z 7 grudnia 2011 r. w sprawie sposobu postępowania policjantów podczas realizacji procedury „Niebieskie Karty” (Dz. Urz. KGP 2011, nr 10, poz. 77).

Netografia

Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. Rekomendacje 2018. Analizy, badania, raporty, <http://www.parpa.pl/index.php/33-analizy-badania-raporty>

J. Kosińska, *Wartość dowodowa Niebieskiej Karty w postępowaniu dowodowym*.